

10 av 1.000 får godkänt

Slania bedömer sina frimärksgravyrer

av Christina Jägerbäck

År 2000 gavs Czeslaw Slanias 1.000:e frimärke ut. Han har nu varit verksam som frimärksgravör i 50 år och som svensk frimärksgravör i 40 år. Sammanlagt har han graverat frimärken för 28 länder, Vatikanstaten och Förenta Nationerna inberäknade. Av dessa 1.000 frimärken är cirka 350 svenska. Om sina 1.000 frimärken säger han själv, med en skälmisk blick: – 10 av dem är bra, omkring 100 är godtagbara, resten är bara skräp! Vilka är då de tio frimärken som han ger godkänt?

Czeslaw får ofta frågan: – Vilka är dina favoritmärken? Några kommer då tveklöst alltid bland de första han nämner: *Hins Anders*, *Gustav III:s kröning*, *Damen med slöjan*, *Postdiligensen* och *Silverkannen*. Han tycker mycket om att gravera konstverk, främst målningar. Han vill då gärna återge konstnärens manér, penseldragen analyseras och återges i gravyrens teknik. Men Slania vore inte en sann gravör om han inte bland sina tio främsta frimärken också tog med minst ett porträtt. Favoriten är *Prins Eugen*, som han graverade redan 1965, men som han än idag ser som sitt främsta porträtt på frimärken.

Hins Anders av Anders Zorn

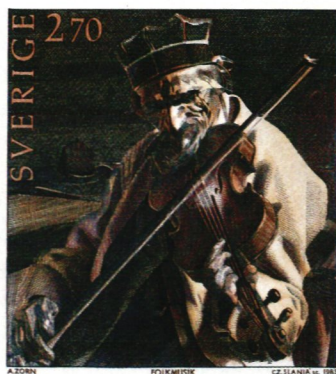
Eftersom Czeslaw graverat så många verk av framstående svenska konstnärer: Pilo, Roslin, Sergel, Josephson, Zorn, Hill och Grünewald, för att nu bara nämna några, undrar jag vem han anser vara den främste svenske konstnären.

CHRISTINA JÄGERBÄCK, född 1952, är konsthistoriker och utbildad i grafisk formgivning, grafisk teknik och kalligrafi vid Grafiska Institutet. Hon är anställd som projektledare vid Posten Frimärkens Designavdelning och är sedan 1988 kollega till Czeslaw Slania.

– Jag är inte människa att bedöma vem som är den bäste av alla svenska konstnärer, kanske det är Pilo eller någon annan, men för mig är Zorn den främste. Jag tycker om hans kraftfulla penseldrag.

Ytterligare ett fenomen i Zorns måleri gör honom i Czeslaws ögon till Sveriges främste konstnär: ljusföringen och de starka kontrasterna mellan ljus och mörker.

Zorn var hängiven sin hembygd i Mora med omnejd. Målningen av spelmannen Hins Anders kom till under en period, åren efter sekelskiftet 1900, när Zorn i sin konst

sökte tolka allmogekulturens innersta väsen. Bilden handlar om musikens makt, som fascinerade och trollband. Det sägs att Hins Anders, som egentligen hette Anders Ersson, i sin ungdom blev djupt religiös och därför slog sönder sin fiol. Först arton år senare började han spela igen, och utvecklades då till en av bygdens främsta spelmän. Erik Axel Karlfeldt har beskrivit när han tillsammans med Zorn fick lyssna till spelmannen:

"Ack dessa kvällar i stugornas eldsken, då den vackrast sjungande av nordiska munarter och vår kanske djupast tonande folkmusik blandade sina klanger! Jag var med, då den gamle tvärviggen Hins Anders, storspelmannen framför andra, som ej rört en fiol på tjugo år, halvt med våld fördes till Zorngården, där han förmåddes spela dagarna igenom, medan Zorn etsade hans porträtt och Nils Andersson från Malmö upptecknade hans underbara melodiförråd. Själv satt jag och lyssnade. Jag tyckte, att ett folks innersta vart mig uppenbarat av denne motsträvigte konstnär och poet. Jag förnam ensamheten och svärmodet."

Zorn är en ljusets mästare. Här liksom i många andra målningar som tillkommit i hans ateljé vid Zorngården, ett gammalt eldhus från Fåsås, har kontrasterna mellan ljus och mörker förstärkts av brasans sken.

I sin gravyr har Czeslaw noga återgett ljuset som faller in snett bakom spelmannen, belyser hans rygg, ena ansiktshalvan, fiolens stall, vänsterhandens fingrar och stråkens blonda tagel. Att återge ljuset i en bild är mycket viktigt inom gravyrkonsten, men för gravören innebär det ett omvänt tänkande – ljuset kan ju inte graveras, det måste utelämnas. Och utelämnas på rätt sätt, ett par streck för mycket kan skämma hela bilden. Det krävs mycket känslighet och erfarenhet för att återge ljuset på ett sådant sätt att även utelämnade partier bygger upp volym i bilden, se t.ex. spelmannens näsa. Czeslaw är mycket nöjd med gravyren i märket, just för att den inte syns utan frimärket har blivit väldigt likt målningen:

– Det är Zorns bild, och inte Slanias gravyr!

Gustav III:s kröning av Carl Gustav Pilo

Samma motivering, att gravyren är så bra för att den inte dominerar över målningen, använder Slania när han skall motivera varför Gustav III:s kröning av Pilo hör till de tio bästa frimärkena i hans oeuvre:

– Det är inte Slania, det är Pilo!

Dock var det en riktigt svår utmaning att återge denna målning i gravyrens form. Till problemen hörde att många av personerna i målningen är ytterst diffust återgivna, vilket dels beror på att tavlan aldrig blev helt fullbordad – den kallas även "Pilos ofullbordade", dels på att konstnären blandade asfalt i färgen. Gustav III kröntes 1771. År 1777 fick Pilo uppdraget att utföra målningen, men han började först 1782. Arbetet gick långsamt, målningen var stor (3 x 3,5 m), innehöll en stor mängd porträtt och Pilo själv led på sin ålderdom av dålig syn. När han dog 1793 var tavlan inte klar.

Den asfalt som konstnären blandat i färgen skulle ge färgerna en varmare klang. Men, som vi idag vet, startar asfalten en kemisk process som med tiden upplöser penseldragen och gör dem diffusa. Man brukar säga att "färgen rinner". Om man studerar porträtten på frimärkets vänstra halva kan man se att de är ganska stereotypa, och då beror det ej på bristande förmåga hos gravören utan på originalets tillstånd.

Slania lade stor vikt vid porträttet av Gustav III, det skulle ju i blocket graveras inte mindre än tre gånger, och i tre olika storlekar. Det gällde här för Slania att behålla porträttlikheten i alla tre bilderna och att de tre märkena skulle vara samstämmiga, trots den väsentliga skillnaden i antalet linjer som rymdes på vart och ett av dem. Han gick från det minsta porträttet till det största:

– Det första av porträtten av kungen som jag graverade var det lilla på det stora märket, fast det var egentligen det svåraste eftersom ytan är så liten och porträttet likafullt skall vara likt kungen.

Slanias väl dokumenterade skicklighet som kopist – tänk bara på de lunchkuponer han tecknade åt sig själv och sina kompisar i skolan, eller på den tecknade amerikanska dollarsedeln han skickade till president Eisenhower som en hyllning till densamme – kom här väl till pass!

Om sin gravyr säger Czeslaw:

- *För mig var det väldigt viktigt att få fram mjukheten i Pilos penselföring. Jag graverade med både streck och punkter. Frimärkena är mycket fint tryckta, även de minsta punkterna syns. Tekniskt perfekt!*

Damen med slöjan av Alexander Roslin

Även Alexander Roslin målade med ytterst fina och jämna penseldrag. Han var en av sin tids främsta porträttmålare, och mycket skicklig att med sin pensel återge olika material som siden och sammet, spetsar och blommor. Man kan ibland misstänka att porträttet blott var en förevändning för att

få ge sig ut i en virtuos penseldans bland dessa material. Målningen är en av konstnärens främsta porträttbilder. Vi känner ju alla så väl igen kvinnan på den, även om alla kanske inte vet att det är konstnärens hustru, fransyskan Marie Suzanne Roslin.

För Slania var det viktigt att få fram största möjliga likhet med målningen, och framför allt ville han återge Suzannes vackra ögon. Han ville också att betraktaren skall se eller till och med känna att huden är som mjuk persikohy och att slöjan är gjord av det finaste siden Här uppvisar Slania en skicklighet med gravstickeln som inte står Roslins penselföring efter.

Slania hade gärna sett att frimärket hade tryckts i sex färger ståltryck. Trots att detta är ett svårt konststycke för såväl gravör som tryckeri, hade det gett den mest verklighetstrogna återgivningen. Men märket ingick i häftet *Gustaviansk konst* med sex frimärken, och som tryckteknik fanns tre färger stål att tillgå. Det gällde då att jämka ihop valet av färger för att göra alla konstverken största möjliga rättvisa.

Postdiligens av Eigil Schwab

En målning av helt annat slag är *Postdiligensen* av Eigil Schwab, målad 1928. Denne konstnär arbetar med grova och schvungfulla penseldrag som gör målningen dramatisk och fartfylld.

- *Jag ville återge de kraftiga penseldragen i gravyren, och det lyckades ganska bra. Dessutom fick jag här chansen att gravera ett av*

mina favoritmotiv: hästar. Ovanligt kraftfulla sådana, med muskler anspända i hårt arbete. Det var roligt att gravera den här målningen!

Silverkannen i blocket Svensk Rokoko

Utgåvan i sig erbjöd många olika svårigheter. Fyra helt olika bilder skulle graveras:

- en potpurrikruka i fajans, här skulle synintrycket av den glaserade fajansen återges.
- ett oljemålat porträtt av en okänd dam av konstnären Johan Henrik Scheffel, hud och sidentyger skulle få sin tolkning.
- en skulpturbyst i ljusa gipstoner föreställande Carl Johan Cronstedt av den franske skulptören Jacques-Philippe Bouchardon. Att gravera vita eller beige-tonade skulpturer är svårt. Man kan själv tänka sig hur det skulle vara att med en blyertspenna (jämför blygrå alternativt svart ståltrycksfärg) återge en nästan vit skulptur!

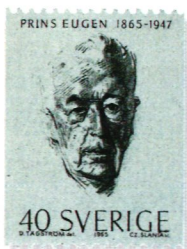
- en silverkanna för kaffe tillverkad av Johan Bergengren i Kristianstad 1764. Själva kannan är veckad, med flacka veck som skruvar sig runt den generösa buken och smalnar av och tättnar runt halsen, för att åter breda ut sig vid öppningen upptill. Kannan kröns av ett lock med en blomma allra överst. I detta spel av veck fångas ljuset i många olika fasetter. Till yttermera visso utgjordes förlagan av ett foto, där ljuset inte fallit naturligt från ett håll, utan kannan är ljussatt från flera olika håll. Czeslaw koncentrerade sina stickeldrag i skuggorna och vinnlade sig om att utelämna vissa partier, de ljusbärande. Men hur han lyckades med att återskapa intrycket av silver, jämfört med det av gips i föregående märke, är mig fortfarande en gåta. Czeslaw erkänner också att:
- *Det var svårt att få kannan att se ut som silver. Där fanns många kontraster på små ytor som låg mycket nära varandra. Viktigast var att fånga ljuset!*

Frimärkena trycktes i kombination ståltryck/fotogravyr i Holland, och en lätt blåton hjälpte säkert till att skapa silverkänslan, men utan en mästergravör hade det inte blivit en *silverkanna* ...

Prins Eugen av David Tägtström

Porträttbilder hör till det svåraste och mest intressanta en gravör kan få i uppdrag att utföra. Slania har genom åren utfört flera hundra porträtt, inte bara på frimärken för olika länder, utan även rena träningsgravyrer som t.ex. de båda serierna med filmstjärnor och boxare. Dessutom förekommer ofta porträtt på de sedlar han graverat för många länder ute i världen.

De första frimärkena Czeslaw graverade för Sverige var just porträtt: Gustaf Fröding och Anders Zorn. Men till de porträtt som han själv är mest nöjd med hör gravyren av prins Eugen, gjord efter en kolteckning av konstnären David Tägtström.

- *Tägtström är en mycket fin konstnär. Porträttet av prins Eugen är ett mästerverk!*

Czeslaw fick låna teckningen att gravera efter och han studerade den mycket noga. Han fann att teckningen på sina ställen hade ytterst subtila linjer, t.ex. var den mycket svag vid ena örat. Samtidigt utgjorde just örat ett mycket viktigt bildelement. Han bestämde sig för att i huvudsak gravera bilden med punktteknik, allt för att åstadkomma intrycket av en mezzotint.

Detta innebar dock vissa svårigheter för de efterkommande leden i produktionen. Det händer lätt att de finaste linjerna och punkterna försvinner i överföringen från gravyrplattan till moletten och sedan till tryckcylindern. Det lyckades dock tack vare ett gott samarbete med den tekniska avdelningen, främst då med Sven Andersson i verkstaden som vannlade sig om att få med de allra finaste punkterna invid örat. Han prövade att göra flera överföringar till moletten med olika hårt tryck. Den första som Sven gjorde med ett relativt svagt tryck visade sig vara alldeles för svagt – punkterna försvann. Nästa överföring blev för hård. Sven prövade med ett mellanvärde, som dock även det visade sig lite för svagt. Han gjorde då om överföringen, på samma molett, med lite hårdare tryck. Ett svårt konststycke att träffa rätt på varje 1.000-dels millimeter! Men det lyckades och frimärket blev perfekt tryckt.

Att detta i Slanias ögon är ett av hans absolut bästa porträtt märks inte minst på att han varje gång vi talar om porträttgravyr, vilket sker minst en gång om året, springer iväg och hämtar *Prins Eugen* och jämför det

frimärket med senare tryckta porträttfrimärken. Och då menar han inte bara att det är hans bästa porträttgravyr, utan att det blivit så bra på grund av gott samarbete i hela tillverkningskedjan, från formgivning till verkstad och tryckeri.

- *Dessutom var det lumppapper, som ännu användes på 1960-talet, mjukare och mottagligare för gravyrens mest subtila linjer och punkter.*

Lite smolk i glädjebägaren fanns det dock här: Czeslaw hade själv typograferat märket. Det hade korrekturlästs, konstnären David Tägtström hade sett den färdiga layouten med bild och text och godkänt den. Men trots det slank ett stavfel igenom – det var konstnärens namn som blivit felstavat! Framärket trycktes och gavs ut. Efter en kort tid ringde en postkassörska och påtalade att det saknades ett T i konstnärens namn, i undertexten stod "D. Tägtström del." (del., delineavit = tecknade). Fatal!

Bland Slanias porträttgravyrer finns ytterligare två som han gärna nämner: *Jenny Lind* som kom ut med anledning av det internationella kvinnoåret 1975 och Greta Garbo i utgåvan *Svensk filmhistoria* från 1981.

- *Jenny Linds ansikte var så mjukt och hade inte så stora kontraster, då passade det med punktgravyr. Jag ville precis som i porträttet av prins Eugen skapa en känsla av ett mezzotint-tryck.*

I utgåvan *Svensk filmhistoria* ingår fem frimärken. Förlagorna var alla hämtade från scener ur stora svenska filmer, flera med porträtt av kända svenska skådespelare.

- *Jag tycker bäst om porträttet av Greta Garbo, trots att formatet är så litet lyckades ansiktsuttrycket väldigt bra.*

Dessa frimärken hör dock inte till den stränge mästarens tio godkända – snarare rankar han dem bland de 100 godtagbara.

Grödingebonaden

Czeslaw är också på sin "Tio i Topp-lista" mån om att framhålla de frimärken som varit tekniskt svåra att genomföra. *Grödingebonaden* är ett exempel. Det rör sig här egentligen om två märken, men de får ingå som ett enda på listan av de tio, eftersom de är utförda med samma komplicerade teknik och därför är svåra att skilja på.

Själva bonaden är en s.k. dubbelväv i två färger från Grödinge i Sörmland, utförd på 1400-talet. På frimärket ville man återge inte bara motivet, utan även vävstrukturen i bakgrunden. Hade detta skett med dagens teknologi hade vi tryckt vävstrukturen i offset, men dessa frimärken kom till 1971, och då var det enbart ståltryck som fanns till hands.

Hur skulle man då både återge vävstrukturen och mönstret på väven? Lösningen blev att Czeslaw fick göra två gravyrer per märke, en gravyr av själva väven och en av mönstret.

Märkena skulle vidare vara utfallande, dvs. ingen vit perforeringskant skulle synas, utan väven skulle fortsätta in i nästa märke.

Czeslaw graverade vävstrukturen med dubbla linjer som skulle möta varandra i perforeringen. Han lämnade över de båda dajarna (gravyrplattorna) till verkstaden. Än en gång var det Sven Andersson som gjorde ett mycket gott överföringsarbete. När moletten (överföringsrullen) läggs an mot tryckcylindern pressas gravyren in i den förhållandevis mjuka kopparen. Detta sker med flera tons tryck. Moletten är dock bredare än själva gravyren, därför plattas de närmast intilliggande linjerna på den föregående frimärkspräglingslinjen till. För att, som tanken var, kunna få väven utfallande gick nu Czeslaw med sin stickel in i verkstaden och graverade de tillplattade linjerna direkt på tryckcylindern. Ett mycket vanskligt arbete! Här gäller det att vara stadig på handen och inte slinta med stickeln. Ett litet missöde och hela cylindern är förstörd och måste göras om. Men kanske svårare ändå: gravören måste upprepa sina linjer exakt likadant på varje frimärke runt om hela cylindern. På ett cylindervarv rymms det 216 frimärken av *Grödingebonadens* storlek! – *Det var mycket jobb med detta*, minns Czeslaw.

Slania graverar direkt på tryckcylindern.
Foto: Christina Jägerbäck

Motiven, ett lejon respektive en grip, graverades också på var sin daj och överfördes till tryckcylinder nummer två. Märkena trycktes således två gånger i pressen. Först trycktes vävnadens struktur i en ljus ton. Sedan togs de redan tryckta rullarna in på nytt för att trycka de mörka fabeldjuren ovanpå. Detta var unikt och har inte skett vare sig förr eller senare.

Gåslisa av Ernst Josephson

Ett annat mycket komplicerat frimärke var *Gåslisa* från 1973. Målningen är gjord av konstnären Ernst Josephson (1851-1906) under en period av sinnessjukdom, när han utförde en serie märkliga målningar. Det har sagts att själskrisen frigjorde hans fantasi, och hans ingivelser hade lösgjort sig från all strävan till realism. *Gåslisa*, som har en stark sagostämning, är hämtad ur konstnärens fantasi och med sina sprakande färger tycks målningen nästan självlysande. Och det var just på grund av de vackra färgerna som man beslutade att gravera och trycka frimärket i sex färgers ståltryck.

Detta betyder för gravörens del att han måste gravera två dajar, och i förväg noggrant tänka ut hur han skall gå tillväga. Färgerna måste bestämmas redan från början, och därvid måste man också planera vilka färger som de olika dajarna skall tryckas med. För bästa resultat skall färgerna på vardera dajen ligga ganska nära varandra i ljushetsgrad, annars riskerar de att smutsa ner varandra i tryckögonblicket. Det är också mycket viktigt med största möjliga precision och överensstämmelse mellan de båda gravyrerna, allt för att undvika misspassning.

Slania gjorde sin linjeuppläggning, inte

med en svart teckning som annars är brukligt, utan han tecknade upp alla linjerna i de färger som märket skulle tryckas med. På så vis kunde han redan på detta stadium någorlunda väl förutse slutresultatet. Åtskilliga gånger under arbetet med gravyrerna gjorde han avdrag i den handdrivna koppartryckspressen. Gravyren görs i skala 1:1, och det betyder att det kan vara lite svårt att färga in den i de tre färger som den sedan skall tryckas med, och här gällde det att få in hela sex färger! Det är dock viktigt att även göra detta med stor noggrannhet eftersom det är gravörens enda riktiga "kontrollstation". När Slania var nöjd med sina gravyrer lämnade han in dem till verkstaden för överföring.

Präglingen av tryckcylindern var här ett grannlaga arbete eftersom de båda gravyrerna skall präglas på var sin "planhalva" av cylindern, och på varje planhalva skall flera gravyrer i bredd präglas. Detta görs eftersom tryckpressen vid sexfärgstryck fungerar så att när pappersbanan, som för sexfärgstrycket endast är hälften så bred som normalt, passerar ståltryckscylindern en första gång tar den upp gravyren med de tre första färgerna. Därefter går pappersbanan genom ett

torkskåp för att sedan spolas över en vändstav och löpa tillbaka till andra planhalvan av tryckcylindern, där färgas den in med färgerna som den andra gravyrén bär, i detta fall de mörkare. Spänningen var stor när "dagen T", dvs. dagen för tryckningen, kom. Skulle passningen mellan gravyrerna fungera?

Alla svenska frimärken kontrolleras, inget märke får ha större misspassning än 1/10-dels millimeter! Här krävs mycken erfarenhet och fingertoppskänsla hos tryckarna. Eftersom Posten Frimärken har rulltryckpressar, som trycker snabbare än arktryckpressar, gick det åt en hel del meter av inställningsrullen innan tryckarna ansåg sig ha nått fram till det perfekta trycket. Alla värden i tryckpressen noteras noggrant, varje dag under den fortsatta tryckningen skall samma värden ställas in för att alla märken skall hålla samma goda kvalitet.

"Det var förstås nervöst, men det gick förvånansvärt bra med passning, färger och allt", berättar Göte Sjögren, tryckare som var med vid intagningen. "Och det blev ett väldigt vackert märke!"

Det är ytterst sällan som frimärken med sex färgers stål tryckts i Sverige. Detta var första gången och bedriften har hittills upprepats endast två gånger, med *Svampar* 1978 och *John Bauer* 1982, båda gångerna med Slania som gravör. Det har oftast varit Slania själv som med sitt engagemang, sin nyfikenhet och sin vilja att göra rättvisa åt varje bild, lyckats övertyga omgivningen att ge sig ut på dylika äventyr.

"Vi hade ett och annat bekymmer på vägen", berättar Curt Hillbom i verkstaden. "Både när det gäller *Gåslisa* och *Svampar* hade vi problem med färgformvalsarna. Ytorna som skulle bära färgen var ofta för små och klara inte så många varv i pressen, de slets bort. Så vi fick göra flera uppsättningar av färgformvalsar till de märkena. Kanske var *Svampar* allra svårast, eftersom alla sex märkena var graverade på en enda daj per trefärgstryck. Det var första gången vi provade att

präglade med en så stor molett. Vid första präglingsprovet gick det riktigt illa, maskinen gick sönder! Men övning ger färdighet, och märkena kom ut – med alla de färger som var planerade."

Balet

Ett annat märke som ligger Czeslaw varmt om hjärtat är *Ballet* från 1975. Förlagan var ett foto föreställande ett dansande par, Anneli Alhanko och Per Arthur Segerström, i Romeo och Julia av Sergej Prokofjev.

- *Det är en så vacker bild! Men det var svårt att tolka den genomskinliga klänningskjolen, det krävde många ytterst tunna och korta streck och mellanrummen var väldigt viktiga! Dansösen Anneli Alhanko stämmer mycket bra med bilden.*

Vi har nu gått igenom nio av de tio frimärkena på Czeslavs "Tio i Topp-lista". Alla hittills nämnda är svenska frimärken. finns det då inga utländska frimärken bland de tio godkända?

- *Jo, det gör det väl. Jag tycker mycket om Monacos posthus som är en mycket vacker byggnad, och det danska blocket från 1976 som jag graverade efter en målning av konstnären Otto Bache, "Et kobbel heste udenfor en kro". Där fick jag gravera hästar! Och så är det förstås "Väduren", färbuvudet jag graverade för Färöarna 1979.*
- *Den hade så vackra ögon, vackrare än hos någon kvinna. Lite sorgligt var det också, för när jag kom tillbaks till Färöarna och frågade efter fåret, så sa de: "Den har vi spiset op!"*

Men de märkena är gamla bedrifter, nu har jag en ny favorit, det är mitt 1.000:e frimärke. En stor målning, med många detaljer, skulle omtolkas i frimärksformat. Det var en svår men rolig utmaning!

Det 1.000:e frimärket

Motivet för det 1.000:e frimärket är den svenske barockmästaren David Klöcker Ehrenstrahls stora plafondmålning "Svenska konungars berömliga bedrifter", eller "Svenska konungars ärorika bragder" som den också kallas i vissa källor, som finns i den s.k. Ehrenstrahlsalongen på Drottningholms slott.

Ehrenstrahl stammade ursprungligen från Hamburg i Tyskland, han föddes 1628 och gavs namnet David Klöcker. Han utbildades till målare och "upptäcktes" av den svenske fältmarskalken Carl Gustav Wrangel som under det trettioåriga kriget tillbringade många år av krigföring på tysk mark. Wrangel anställde David Klöcker och tog med honom hem till Sverige. Bland de första av de större målningar han utförde i Wrangels tjänst märks ett ryttarporträtt av fältmarskalken som finns att beskåda på Skoklosters Slott söder om Uppsala. Wrangel hade mycket goda kontakter med kungahuset, och David Klöckers talanger togs snart i anspråk av den unge kungen Karl XI, och inte minst av dennes mor, änkedrottning Hedvig Eleonora. Han blev utnämnd till "Hovconterfejare", hovmålare, adlades och fick namnet Ehrenstrahl. Hovet skickade honom på en utbildningsresa till Rom, där han gick i lära hos den framstående barockmästaren Pietro da Cortona. Denne står bakom mången storslagen målning i taken till flera av de stora barockkyrkorna i "den eviga staden".

Den sal som nu kallas Ehrenstrahlsalongen var ursprungligen änkedrottningens audienssal, eller mottagningsrum som vi skulle kalla den idag. Till detta rum beställde Hedvig Eleonora en serie större målningar, alla porträtt av den kungliga familjen. Till taket önskade hon sig också en stor allegorisk målning på temat "Svenska konun-

gars berömliga bedrifter"

I målningens mitt ser vi en sköld med rikets symbol Tre kronor och initialerna G och C. Av detta förstår vi att hon här ville hylla främst de konungar vars namn var Gustav och Carl, dvs. Gustav I Vasa, hans son Karl IX, dennes son Gustav II Adolf, Hedvig Eleonoras make Karl X Gustav och den då levande sonen Carl XI (enligt traditionen stavas levande kungar Gustaf och Carl, avlidna Gustav respektive Karl). Besökaren skulle således, när han eller hon kom till audiens, presenteras för hela familjen och dess storslagna historia.

Nere till höger håller Fortitudo, personifikation av Styrkan, med ena handen skölden och med den andra sitt spjut. Fortitudo är klädd i hjälm med plymer, harnesk och siden samt fältherrens stövlar. Till vänster om skölden ser vi Gloria, Åran, en utökt vacker kvinna delvis täckt av böljande sidentyger. I sin ena hand håller hon en liten statyett som föreställer Segern. Till skillnad mot den krigiska Fortitudo är Gloria, såsom symbol för ett humanitärt ideal, barfota. Ovanför skölden presenteras vi för Virtus, Dygden, bevingad och hållande en lagerkrans över skölden med rikets symboler och de ärorika konungarnas initialer. Lagern har sedan antiken varit symbol för seger och ära. Till höger om henne syns två putti, små bevingade barngestalter, som i sina händer håller en palmkvist, symbol för freden, respektive ytterligare en lagerkrans. Under denna grupp syns ett rytande lejon – i äldre källor icke kallad det svenska men väl det Nordiska lejonet – vi bör här minnas att Sverige vid denna tid var en stormakt i Europa, omfattande Finland och Baltikum samt delar av norra Tyskland. Tveklöst kan man förmoda att rikets ambitioner var att även lägga Danmark och Norge under sig.

Lejonet är i konstens värld en symbol för makt. Denna symbol, liksom de allegoriska figurerna i övrigt, var lika väl etablerade för tidens bildade människor som posthornet är för nutida svenskar. Allt detta, samt en bit av den nordiska himlen och dess stjärnbilder, finns med på frimärket. På själva målningen finns ytterligare två allego-

David Klöcker Ehrenstrahls plafondmålning "Svenska konungars berömliga bedrifter".
Målningen som mäter ungefär 3,5 x 6 m. färdigställdes omkring 1695.
Foto: Alexis Daflos/HGK

riska symboler värda att presentera: uppe till höger framträder Fama, Ryktet, som med sin trumpet basunerar ut ryktet om Svea rike och dess ärorika konungar. Till vänster om Fama sänker sig Eterna, Evigheten, med sin krans av stjärnor.

Vad vill man då säga med denna målning? Det beskrivs bäst av Göran Alm, konsthistoriker och chef för Bernadottebiblioteket:

”Det handlar helt enkelt om rikets stabilitet. I takmålningen sätts detta ämne in i ett än större gudainspirerat sammanhang då konstnären skildrar de svenska monarkernas odödliga bedrifter. Detta var ett av de många sätt som användes för att markera stormakten Sveriges särställning bland Europas stora nationer. Ingen kunde bättre än Ehrenstrahl i bild åskådliggöra den unga stormaktens maktbegär.”

– *Ehrenstrahl är en skicklig målare, menar Czeslaw. Och bilden är storslagen! Jag tycker om bilder som den här, med många figurer och med ett historiskt innehåll. Som gravör ser jag på konstverk så här: passar de för gravering så är de bra!*

I frimärket *Svenska konungars berömliga bedrifter* ställdes Slania inför uppgiften att med stickeln återge en mängd olika material som siden, järnet i sköld och rustning, glänsande hud och hår, moln och skyar samt lejonets päls. Alla dessa olika material krävde mästarens hela tolkningsförmåga och register av parallella, korsade och avbrutna linjer samt prickar, allt med olika täthet och djup.

– *Att återge slöjor av tyg, len hud och kvinno-bröst, det är svårt. Allt det mjuka som står i kontrast till den hårda, stålblänkande skölden! Man måste ställa om sig mentalt inför varje nytt material, varje ny detalj. Och den här målningen är så rik på material och detaljer. Det här är den svåraste utmaning jag någonsin ställts inför!*

Czeslaw hade själv gärna velat ha med ett av sina favoritobjekt, hästar, i bilden. Någon sådan fanns ju inte i vårt utsnitt av målningen, men lejonet med sin yviga man och

muskulösa kropp blev en välkommen ersättare.

Frimärket gavs ut den 17 mars 2000. Det är också det frimärke som Slania arbetat med allra längst. Inte undra på eftersom det samtidigt är världens största graverade frimärke, 75,700 x 55,375 mm (avser bilydyan), vilket ger en graverad yta om 4.191,9 mm².

Czeslaw säger om sitt 1.000:e frimärke:

– *Det är den bästa frimärksgravyr jag någonsin gjort!*

Likhet med den svenska barockens store mästare

Svenska konungars berömliga bedrifter är blott ett av Ehrenstrahls, liksom Slanias, stora mästerverk. Ehrenstrahl var under sin livstid (1628-1698) mycket produktiv. Så förutom att Slania liksom Ehrenstrahl invandrat till Sverige, har de det gemensamt att de båda utnämnts till ”hovconterfejare”, hovmålare respektive hovgravör, och de har båda varit omåttligt produktiva.

Enligt uppgift gör en frimärksgravör under sin aktiva tid normalt 300-400 frimärksgravyrer, Czeslaw Slania har gjort 1.000. Och han har gjort dem helt och hållet själv, under det att Ehrenstrahl hade en ”skola”, en stab med elever, som fick måla stora delar av bilden, medan mästaren själv tog hand om de mer intrikata och betydelsefulla detaljerna såsom ansikten, händer m.m.

Ehrenstrahl blev hovmålare och adlad. I dagens Sverige adlas förtjänta personer inte längre, i stället tilldelas de hederstitlar och medaljer. Czeslaw Slania utnämndes 1972 till hovgravör och har, som svensk utmärkelse, tilldelats H. M. Konungens medalj, ”åttonde storleken i högblått band”. Danmark, Polen och Monaco har också uppmärksammat honom med såväl ordnar som medaljer.

Hösten 2000 tilldelades Slania dessutom tre utmärkelser i Guinness rekordbok:

1. Världens största graverade frimärke.
2. Världens flitigaste gravör med flest graverade frimärken.

Fakta om Czeslaw Slanias, enligt honom själv, "bästa frimärken"

Hins Anders av Zorn

Ett av fem motiv i blocket

Musik i Sverige.

UTGIVNINGSDAG: 1 oktober 1983.

Motiven representerar fem olika musikområden; klassisk musik, jazz, opera, pop och folkmusik.

Hins Anders är graverad efter en målning av Anders Zorn (1860-1920) från 1904.

Tavlan tillhör Thielska Galleriet i Stockholm.

Gustav III:s kröning av Pilo

Ett av tre frimärken i häfte.

UTGIVNINGSDAG: 21 oktober 1991.

Utgivet med anledning av Slanias 70-årsdag.

Efter Carl Gustav Pilos (1711-1793) stora oljemålning "Gustav III:s kröning" i

Nationalmuseum i Stockholm.

Damen med slöjan av Alexander Roslin

Ett av sex motiv i häftet *Gustaviansk konst*

UTGIVNINGSDAG: 7 oktober 1972.

Efter oljemålning av konstnären

Alexander Roslin (1718-1793).

Roslin utförde målningen 1768, den finns idag på Nationalmuseum i Stockholm.

Postdiligens

Rullfrimärke.

UTGIVNINGSDAG: 28 september 1971.

Graverad efter oljemålning av

Eigil Schwab (1882-1951) från 1928;

målningen ägs av Postmuseum, Stockholm.

Silverkannen

Ett av fyra frimärken i blocket

Svensk Rokoko.

UTGIVNINGSDAG: 6 oktober 1979
till Frimärkets dag.

Kaffekanna i silver gjord av

Johan Bergengren (1752-1788)

i Kristianstad 1764.

Finns på Röhsska Konstslöjdmuseet i

Göteborg.

Efter fotografi.

Prins Eugen, porträtt

Rullfrimärken i 2 färger och 2 valörer.

UTGIVNINGSDAG: 5 juli 1965.

Förlaga: etsning av David Tägtström (1865-1947), finns i Gustav VI Adolfs samling.

Gravyren dock gjord efter en kolteckning av samma porträtt.

Grödingebonaden

Rullfrimärken, 2 motiv.

UTGIVNINGSDAG: 23 april 1971.

Grödingebonaden är en 1400-talsbonad från Grödinge kyrka i Sörmland.

Finns idag i Historiska museet i Stockholm.

Gåslisa

Rullfrimärke.

UTGIVNINGSDAG: 12 november 1973.

Efter målning av Ernst Josephsson (1851-1906), nu på Waldemarsudde

i Stockholm.

Balett

Rullfrimärke.

UTGIVNINGSDAG: 11 oktober 1975.

Efter foto av Enar Merkel Rydberg.

Motivet visar ett dansande par i Baletten "Romeo och Julia" av Sergej Prokofjev.

Ballerinan är Anneli Alhanko och hennes meddansare är Per Arthur Segerström.

Svenska konungars berömliga bedrifter

Frimärke i block

UTGIVNINGSDAG: 17 mars 2000.

Efter plafondmålning av

David Klöcker Ehrenstrahl (1628-1698)

från omkring 1695 i Drottningholms slott utanför Stockholm.

Czeslaw Slania har graverat frimärken till följande länder och sammanslutningar

Australien · Belgien · Danmark · Estland · Frankrike · Färöarna · Gibraltar · Grönland
Irland · Island · Jamaica · Kina · Lettland · Litauen · Monaco · Nya Zeeland · Polen
San Marino · Schweiz · Singapore · Storbritannien · Sverige · Tunisien · Tyskland · USA
Åland · Vatikanstaten · Förenta Nationerna

Czeslav Slania granskar provtrycksrullen vid intagningen av hans 1.000:e frimärke.

3. Gravören som graverat åt flest länder i världen.

Mästergravörens fritid

Totalt sett tog det 1.000:e frimärket cirka nio månader att gravera, men då arbetade Slania också med annat under tiden. Effektiv tid tog det tre månader. Då skall man samtidigt veta att han inte arbetar normala åtta timmar per dygn, utan 16! Men har Czeslaw då ingen fritid? Vad gör han på sin fritid?

– Jo, jag graverar ... på något annat märke!
Och så lyssnar jag till musik, samtidigt som jag graverar.

Slanias musikintresse riktar sig mot det klassiska hållet, främst lyssnar han på opera. Till favoritsångarna, varav de flesta är från Italien, hör Beniamino Gigli och Enrico Caruso. En speciell favorit bland de italienska operasångarna är Giuseppe di Stefano. Czeslaw låter gärna arbetsrummet i lägenheten på Gärdet fyllas av dennes inspelningar av neapolitanska folksånger som *O, sole mio* m.fl. Just under arbetet med det 1.000:e frimärket lyssnade Czeslaw till di Stefanos tolkningar av smäktande neapolitanska folksånger. Därför tänker han skicka sitt eget mästerstycke *Svenska konungars berömliga bedrifter* till sångaren och tacka denne för att ha inspirerat och försatt honom i rätt stämning under graverandet.

Flera gånger under vårt samtal återkommer Czeslaw till vilken musik han lyssnade till under arbetet med olika frimärken. Så kan han t.ex. berätta att han under arbetet med Orfeus och Eurydike (*Kungliga Teatern*

200 år, 1973) lyssnade till just denna opera av Ch. W. Gluck. Czeslaw hade varit på resa i Europa. I Paris hade han hört Orfeus och Eurydike, ett par dagar senare lyssnade han på samma opera, men nu i Wien. Väl återkommen till Sverige fick han lustigt nog, i samband med att man skulle celebrera Kungliga teaterns 200-årsjubileum, i uppdrag att gravera just Orfeus och Eurydike.

Pehr Hilleströms målning Orfeus från 1773 skildrar den känsloladdade scenen när Orfeus besöker sin älskade Eurydike i underjorden. För att få henne åter till de levandes skara har han fått lova att inte se på henne. Eurydike blir förtvivlad och anklagar honom för att inte älska henne längre. Den förtvivlan de båda älskande känner i detta ögonblick är den känsla som Czeslaw vill återge på frimärket, och han är än idag nöjd med resultatet. Vi ser hur de båda älskande slits mellan sina innersta önsknings att famna varandra, och att inte få göra det! Orfeus vänder sig bort från sin Eurydike, medan hon försöker hålla honom kvar. Och vi vet alla att det slutade tragiskt.

Som inspiration till arbetet med gravyrer lyssnade Czeslaw till sin inspelning av operan där hans systerdotter Czeslawa Slania, operasångerska utbildad i Wien, sjunger Orfeus roll. Inspelningen hade Slania gjort just på operahuset i Wien. Vid det tillfället satt stora affischer med sångarnas namn uppsatta runt om i staden. Czeslaw har genom sin systerdotter fått veta att någon på stan då sagt: *"Jag visste inte att Slania sjunger också!"*

Och tur är väl det, för om så vore hade det nog inte blivit något 1.000:e frimärke. Skall man slå världsrekord måste man koncentrera sig, och det kan Czeslaw Slania!

Czeslaw Slanias slitna lupp, inköpt 1960.